

KACSÓ Carol
Dumitru IȘTVAN †
Traian MINGHIRAȘ

Cuvinte cheie: Baia Mare, arheologie montană, istoria mineritului, galerii miniere.

Schlüsselwörter: Baia Mare, Montanarchäologie, montangeschichte, Bergbau-Galerien.

În Baia Mare și în imediata sa vecinătate se găsesc importante resurse de minereuri neferoase, care au fost intens exploatare în mai multe zone ale orașului și în imediata sa vecinătate (fig. 1). Cercetările de arheologie montană s-au desfășurat cu precădere pe Dealul Crucii, pe Valea Roșie, în cartierul Valea Borcutului și în apropiere de localitatea suburbană Firiza, mai puțin intense fiind cele din zona Herja, lucrările miniere de pe Valea Ustoroiului rămânând deocamdată neexplorate arheologic.

Primele săpături arheologice care au avut ca obiectiv prelucrarea minereurilor din zonă au fost executate de Elena Kovács, în anul 1959, în centrul orașului, la intersecția actualelor străzi Dacia și Țibleșului. Aici au fost identificate urmele unui atelier al Cămarii regale, unde se prelucra aliajul de metale obținut în topitorii. Sub nivelul de umplutură din secolul XVIII au apărut, la adâncimea de 4,50 m, resturile unei construcții de lemn în interiorul căreia s-a păstrat o parte a materialelor și mijloacelor tehnice folosite la afinarea metalului prețios, și anume cca 30 de oale, din pastă arsă cenușiu, cu pereții subțiri și marginea scundă, profilată în exterior, fără torți, resturi de foale, unelte de fier, o mare cantitate de oase de vită. Oalele nu au fost folosite, ele fiind păstrate *in situ*, grupate într-un colț al atelierului. În preajmă a fost găsită o haldă de zgură, ce provenea de la un cuptor, care n-a putut fi surprins datorită dimensiunilor reduse ale suprafeței cercetate. Complexul a fost datat în secolele XV-XVI¹.

În cursul unor cercetări efectuate de R. Popa și Elena Kovács, în mai 1963, într-o poiană de aproximativ 1 ha ce prezintă în partea ei inferioară o ușoară terasă, aflată între văile Borcutului și Romană, în regiunea lacului de acumulare al barajului Firiza – Strâmtori, la circa 10 km nord-est de centrul orașului Baia Mare, au fost descoperite numeroase halde de zgură, unele suprapuse sau intersectate, care aveau aspectul unor lentile întinse, de formă neregulată, cu diametrele cuprinse între 4 și 10 m, grosimea lor variind între 0,50 și 1,00 m, precum și resturile unor cuptoare pentru topirea minereului, reprezentate prin temeliile lor de piatră. La baza haldelor a apărut pretutindeni un strat subțire de cărbune, provenit în parte din spălarea prin ploaie a cărbunelui aruncat din cuptor odată cu zgura. În câteva locuri, stratul de cărbune era mai gros și avea la limita lui inferioară o arsură superficială a solului. În aceste locuri au fost amplasate, foarte probabil, „cuptoare” foarte primitive, clădite la suprafața solului, pe un eșafodaj de lemn. Doar temelia unuia dintre cuptoarele propriu-zise s-a conservat relativ bine. Ea a fost surprinsă la adâncimea de 1,10 m față de solul actual și avea o formă dreptunghiulară (3,00/ 1,50 m), fiind clădită din bolovani mari de râu, rezistenți la foc, așezați direct pe pământ. Pietrele aveau între ele legătură de pământ, ars la roșu în timpul funcționării. În interiorul temeliei se afla o lipitură de lut care, în unele locuri, se continua pe fața interioară a pietrelor, sugerând faptul că baza cuptorului era în forma unui mic bazin. Solul de sub temelia cuptorului era ars puternic pe o adâncime de 10–15 cm. Împrejurul cuptorului s-au păstrat porțiuni dintr-un pavaj de piatră. Corespunzând limitei inferioare

1 Popa, Kovács 1965, 124. Vezi și Maghiar, Olteanu 1970, 138; Tripsa și alții 1981, 69.

KACSÓ Carol

Muzeul județean de Istorie și Arheologie Maramureș
e-mail: carolkacso@yahoo.de

Dumitru IȘTVAN †

Clubul de Speologie Montana Baia Mare
e-mail: montanabm@yahoo.com

Traian MINGHIRAȘ

Clubul de Speologie Montana Baia Mare
e-mail: traianminghiras@yahoo.com.au

a haldelor de zgură și nivelului de călcare al constructorilor cuptoarelor, a apărut un strat de cultură cu mult cărbune, în care au fost găsite fragmente ceramice provenind de la oale și ulcioare, un vârf de săgeată și fragmente de opaițe. Acestea din urmă, de aspect foarte rudimentar, au ieșit la iveală și în sterilul rezultat de pe urma selecționării minereului, lângă halde sau în preajma cuptoarelor, unde au fost găsite, de asemenea, funduri de la cești de probă și scursură de plumb aurifer. O sapă masivă de miner, arsă și cu zgura prinsă de ea, a fost găsită într-una din halde. R. Popa și E. Kovács au datat descoperirile în a doua jumătate a secolului XVI, iar instalațiile cercetate i le-au atribuit lui Francisc Szegedy, menționat într-un document din 1593, referitor la un proces provocat de un conflict în legătură cu o înțelegere intervenită cu doi ani mai devreme, în 1591². Potrivit informațiilor furnizate de B. Balogh și K. Oszóczki, în acest document se vorbește de „topitoria de sus”, ceea ce presupune că în aval pe valea Ferneziu mai exista o topitorie³.

Cercetările montanistice au fost reluate de membrii Clubului de Speologie „Montana” Baia Mare la începutul anilor '90 ai secolului trecut, primele cercetări fiind efectuate pe Dealul Crucii, ele extinzându-se apoi înspre Depresiunea Maramureșului (în special în zona salinelor de la Coștiui)⁴. Lor li s-au alăturat, odată cu demararea, în 2006, a unui proiect, intitulat „*Studiu de potențial privind patrimoniul industrial minier al județului Maramureș și al oportunităților de valorificare a acestuia în scopuri muzeal-turistice*” (PIMM), finanțat de Consiliul Județean Maramureș, specialiști de la Universitatea de Nord și de la muzeele din Baia Mare⁵. Cercetările au fost întreprinse la lucrări miniere aflate în raza mai multor localități de pe actualul teritoriu al județului Maramureș și au continuat și după încheierea menționatului proiect, rezultatele obținute fiind deja parțial publicate⁶.

În lucrarea de față prezentăm cercetările efectuate după anul 2000 în mai multe obiective miniere aflate pe raza localității Baia Mare.

Galeria +450 m (fig. 2), denumită în literatura recentă „Galeria de Fum”, are intrarea situată în versantul drept al Văii Amadei (fig. 3), la nord-est de vârful Dealului Crucii. Galeria a fost cercetată de mai multe ori, cele mai recente expediții având loc în anii 2006 și 2007, echipa de cercetare fiind formată din I. Bud, V. Căndea, A. Costin, L. Goja, D. Iștvan, C. Kacsó, Tr. Minghiraș și A. Portase.

Prin această galerie se exploata filonul *Principal* și alte mineralizații adiacente. Spre nord-est, filonul a fost exploatat și la suprafață prin excavații cu adâncimea de 10-15 m (fig. 4). Unele dintre acestea ar putea să fie anterioare lucrărilor subterane.

Potrivit aprecierilor publicate deja de D. Iștvan și Tr. Minghiraș⁷, galeria are câteva particularități: 1. este descendentă datorită faptului că, spre sud-vest, limita dintre mineralizația auro-argintiferă coboară (o situație nefavorabilă, întrucât apa nu putea să se scurgă); 2. nu are halde de steril la suprafață, selecția minereului de steril făcându-se în subteran, aici fiind depozitat sterilul; 3. pe cca 80 m, începând de la intrare, se constată în mod clar urmele tipului de exploatare minieră cu ajutorul focului, fiind prezent pe pereți un strat gros de funingine; această parte are o înălțime ce variază între 5 și 15 m și o lățime între 1 și 10 m, iar în tavan există mai multe deschideri inițial dreptunghiulare (fig. 5), care au servit drept „coșuri de fum”, precum și pentru accesul în galerie și extracția minereului cu ajutorul trolieilor; 4. este o galerie în care transportul minereului și al materialelor se realiza prin puțuri. Dezvoltarea totală a galeriei până la „Puțul de fum” este de 409,2 m, cu o denivelare totală de -67,3 m, măsurată de la gura celui mai din amonte „coș de fum” (fig. 6-8).

„Galeria de fum” prezintă trepte de lemn (fig. 9), armături din lemn de castan, tropane (fig. 10), resturi de pasaje suspendate (fig. 11), pilieri de susținere a tavanului din bolovani stivuiți (fig. 12). Se păstrează parțial și vechile împrejurimi ale golurilor miniere, și anume stâlpii confecționați din șine de cale ferată, care provin de la Reșița (an de fabricație 1875).

2 Popa, Kovács 1965, 113 sqq.

3 Balogh, Oszóczki 2001, 31, nota 85, 33.

4 Vezi Iștvan, Minghiraș 2004; Kacsó 2006.

5 Deși au fost efectuate numeroase investigații de teren și a fost realizată o voluminoasă monografie (Kacsó, Iștvan [coord.], 2006), precum și un pliant de popularizare, proiectul, din motive necunoscute participanților la cercetare, nu a fost finalizat.

6 Kacsó, Iștvan, 2007; Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2009; Kacsó, Iștvan, Minghiraș 2010.

7 Iștvan, Minghiraș 2004.